

De tvångsförflyttade

De tvångsförflyttade är en roman om svensk kolonialism i Sameland. De frågor som berörs är:

- 2000-talets gruv-boom
- 1950-talets vattenkraftsbyggnader
- 1920-talets tvångsförflyttningar av nordsamer

Romanen utspelar sig delvis i tidningsmiljö. Det innebär att boken även tar upp frågor som berör förändringar i medielandskapet och bevakningen av Norrland.

Omslag, försätts- och eftersättsblad har gjorts av den samiske konstnären Tomas Colbengtson.

De tvångsförflyttade utgör den sista fristående delen i den trilogi som inleddes med *Fattiga som de voro* och *Separatorn*. Sammantaget berättar böckerna om människor, miljöer och händelser i Sameland från 1800-talet och fram till i dag.

Fattiga som de voro handlar om de legendariska samerna Stor-Nila och Lill-Docka. Berättelsen utspelar sig under 1800-talet i södra Lappland, i Norge och i straffarbetsfängelset Långholmen.

Separatorn skildrar släktingar till Stor-Nila och kulturkrockar mellan Sverige och Sameland i början av 1900-talet.

De tvångsförflyttade är dagsaktuell samtidigt som romanen blickar tillbaka på omvälvande händelser under 1900-talet.

Den gemensamma nämnaren för alla tre böckerna är det geografiska området (Tärnafjällen) och huvudpersonerna Stor-Nila och Lill-Docka, som för övrigt förekommer i en musical under kulturhuvudstadsåret (River stories).

Delar av den miljö som skildras i de två första böckerna återkommer i "De tvångsförflyttade". Boken kan ses som en rapport av tillståndet år 2013 i den del av Lappmarken som började koloniserars år 1824. Före detta årtal fanns ingen fast bebyggelse inom Tärna. Under 1800-talets kolonisationsepok upphörde många samer med renskötseln för att i stället börja bruka jorden som bönder.

Det är något av historiens ironi att det allra första nybygget låg i Rönnbäck, det vill säga det område som nu planeras bli en gruva. Redan nu är området dock i hög grad utsatt för industriell påverkan. Här anlades under 1960-talet en stor regleringsdamm och folk tvingades flytta från sina hem.

Detta är några av de frågor som behandlas i boken och som jag kan prata om vid ett eventuellt framträdande i samband med Samiska veckan. Här följer en liten fördjupning inom respektive företeelse.

Tvångsförflyttningen av nordsamer

Den stora folkvandringen längs hela fjällkedjan började i slutet av 1800-talet och kulminerade under 1930-talet.

Renbetesmarkerna i främst de nordligaste delarna av Sverige inskränktes kraftigt till följd av att gränserna mellan Sverige, Norge, Finland och Ryssland började fastställas och delvis spärras. Problemen förvärrades efter unionsupplösningen med Norge 1905 och den överenskommelse som tecknades mellan Sverige och Norge 1919.

Betesmarkerna för de svenska samerna krympte avsevärt, i synnerhet för de fyra nordligaste samebyarna. De fick inte längre samma tillgång till sommarbete i Norge.

Beskedet från myndigheterna var drastiskt: flytta eller slakta. Hundratals personer berördes.

För många samer var valet både omöjligt och svårbegripligt. I generationer hade de vandrat med sina renar oberoende av gränserna mellan länderna.

Nu blev förändringarna stora och svåra att genomföra. Problemet blev inte mindre av att många i samhället under den här tiden hade en nedvärderande syn på samerna som ett underlägset och utdöende folkslag. De var på sätt och vis satta under förmyndare och föremål för åtgärder som i dag skulle betecknas som rättsövergrepp.

Både flyttande och mottagande samer var maktlösa i detta myller av tvivelaktiga tvångsåtgärder, detaljerade föreskrifter och personliga tragedier. Sociala och ekonomiska problem följde i spåren av tvångsförflyttningarna.

Tvångsförflyttningar till följd av vattenkraftsexploatering

Björkvattdalen i Storumans kommun är ett exempel på en dalgång som har fått offra stora värden. Ett antal människor tvångsförflyttades och ett naturligt vattensystem försvann.

Förr fanns i området ett antal mindre sjöar och vattendrag: Gardsjön, Nedre Björkvattnet, Rönnbäckssjön, Atjiken, Glourtjen, Sejmajaure och Voijtjajaure. Vattenståndet i dessa sjöar höjdes med upp till 20 meter. De bildar i dag tillsammans ett regleringsmagasin som är fyra mil långt och som omfattar 61 kvadratkilometer. Under sommaren fylls magasinet och under vintern töms det. Dessutom berörs sjöarna Övre Björkvattnet, Överuman och Abelvattnet. Hela detta dämningssområde förser Gardikfors kraftstation med vatten.

I hela Björkvattdalen berördes 150 fastigheter av regleringarna. Arton jordbruk och fem fjällägenheter övergavs. Omkring 140 personer tvingades flytta.

255 hektar jordbruksmark sattes under vatten. 2003 hektar skog och 300 hektar övrig mark förstördes. Det betyder att omkring tio procent av jorden och skogen inom Tärna kommun försvann.

Gruvbrytning under 2000-talet

Samma område som påverkades av vattenkraftsutbyggnaden står inför ännu en omfattande omdaning. Nu planeras gruvbrytning i stor skala, vilket bedöms ge ett antal arbetstillfällen.

Regeringen har bedömt att riksintresset gruvnäring är viktigare än riksintresset rennäring i detta område. Den planerade gruvan får svåra konsekvenser för rennäringen samtidigt som det finns betydande miljörisiker och negativa följder för en region som samtidigt vill satsa på besöksnäringen.

Kontaktuppgifter:

Birger Ekerlid, Nedre Hantverksgatan 2, 831 36 Östersund, tel. 070-526 57 60

E-post: birger.ekerlid@bredband.net.

Hemsida: www.birgerekerlid.se